

Grzegorz Wołk

Funkcjonowanie opozycyjnych partii politycznych w realiach Polski Ludowej. Wybrane przykłady

Okres powojenny

Po II wojnie światowej Polska znalazła się w sowieckiej strefie wpływów, a władzę w kraju przejęli komuniści. We wprowadzanym systemie politycznym nie było miejsca na jakąkolwiek opozycję. Wprawdzie starano się zachować pozory pluralizmu, zapraszając niektóre emigracyjne siły polityczne do tworzenia przyszłego rządu, jednak aresztowanie 27 i 28 marca 1945 r. szesnastu przywódców polskiego Państwa Podziemnego nie pozostawiało żadnych złudzeń co do planów polskich komunistów i ich moskiewskich mocodawców. Stanisław Mikołajczyk zdecydował się jednak w czerwcu 1945 r. na powrót do kraju i wejścia ludowców do rządu lubelskiego, co stwarzało pewne pozory pluralizmu, lecz wkrótce okazało się, że komuniści nie mają zamiaru respektować wcześniej danych obietnic.

Proklamowane 22 sierpnia 1945 r. Polskie Stronnictwo Ludowe szybko stało się największą niezależną od Moskwy siłą polityczną w kraju. Na czele partii stanął Stanisław Mikołajczyk, aczkolwiek formalnie prezesem pozostawał Wincenty Witos. Do PSL wstąpili przedwojenni działacze ludowi, żołnierze Batalionów Chłopskich, młodzież z takich organizacji, jak Związek Młodzieży Wiejskiej RP „Wici”, Centralny Związek Młodzieży Wiejskiej „Siew” czy działająca podczas wojny Chłopska Organizacja Wolności „Raclawice”. W listopadzie 1945 r. PSL połączyło się z częścią działaczy pod wodzą Stanisława Bańczaka, którzy wystąpili z lubelskiego Stronnictwa Ludowego. Jak trafnie zauważa Andrzej Friszke: „Było to stronnictwo chłopskie, chociaż popierała je także ogromna część inteligencji i przedstawiciele warstw średnich. Na sukces PSL liczyły niemal wszystkie siły antykomunistyczne. Stronnictwo stawало się główną siłą opozycji”¹.

Również wychodzący z konspiracji działacze socjalistyczni usiłowali w ówczesnych, tragicznych realiach geopolitycznych znaleźć sposób na jawną działalność. Większość członków Polskiej Partii Socjalistycznej popierała pomysł lansowany przez przedwojennego przewodniczącego Rady Naczelnej PPS, Zygmunta Żuławskiego, aby połączyć się z lubelskim PPS. Pomysł został jednak odrzucony

---

¹ A. Friszke, *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994, s. 24–25.

przez Edwarda Osóbkę-Morawskiego, wobec czego Żuławski 14 października 1945 r. ogłosił powstanie Polskiej Partii Socjal-Demokratycznej. Sytuacji podobnej jak w przypadku PSL (czyli przechodzenia z lubelskiej PPS do ugrupowania Żuławskiego) zapobiegły działania represyjne. Działacze PPSD nękać zaczęło UB. W takiej sytuacji działacze PPSD zmuszeni zostali do wstępowania na niekorzystnych warunkach do lubelskiej PPS, gdzie zostali zmarginalizowani i nie odegrali żadnej roli w okresie późniejszym².

Kolejnym przedwojennym ugrupowaniem politycznym, które podjęło próbę reaktywowania działalności było Stronnictwo Pracy Karola Popiela. Przybyły do Warszawy Popiel podjął w lipcu 1945 r. rozmowy z komunistami na ten temat oraz przeprowadził nieoficjalny kongres partii. Komuniści, nie chcąc dopuścić do niekorzystnego dla nich obrotu sprawy, stworzyli konkurencyjne wobec podziemnego Stronnictwo Pracy. Zablokowało to całkowicie działalność partii Popiela, a finalnie zmusiło prezesa SP do połączenia się z lubelskim SP, które nastąpiło w grudniu 1945 r. Wskutek wewnętrznych intryg lubelskich członków partii i świadomości, że dalsza działalność w ramach SP nie rokuje wielkich nadziei, Popiel zdecydował 18 lipca 1946 r. o zawieszeniu działalności SP. Umożliwiło to przejście całkowitej kontroli nad SP frakcji komunistycznej Feliksa Widy-Wirskiego. Tak spacyfikowane SP istniało do 1950 r., kiedy to połączyło się ze Stronnictwem Demokratycznym³.

Inny los spotkał działaczy narodowych, którzy podjęli niejawnie rozmowy z komunistami na temat reaktywacji Stronnictwa Narodowego. Rozmowy zakończyły się całkowitą porażką, a narodowcy przeszli do działalności konspiracyjnej. Funkcjonariusze UB aresztowali grupę działaczy SN, wielu z nich zginęło później w aresztach UB lub podczas potyczek partyzanckich walcząc w oddziałach Narodowych Sił Zbrojnych. Ci, którym udało się uciec za granicę, prowadzili działalność w emigracyjnym SN⁴.

Sfałszowanie przez komunistów wyników referendum w 1947 r. było kolejnym etapem eliminowania wszelkiej opozycji. PSL, które zdobyło oficjalnie 28 mandatów, usiłowało prowadzić jeszcze działalność parlamentarną, jednak represje władz wobec jej członków, włącznie z przypadkami ich fizycznej eliminacji, nie pozostawiały złudzeń. Również działania podejmowane przez przedstawicieli władz w innych krajach sowieckiej strefy wpływów zdawały się potwierdzać nieuchronność likwidacji legalnej opozycji. Wiosną 1947 r. na Węgrzech aresztowano przywódców opozycyjnej Partii Drobnych Rolników. Później taki sam los spotkał przywódców partii w Bułgarii i Rumunii. Niektórych z nich zamordowano⁵.

---

² Tamże, s. 25.

³ Tamże, s. 26; J. Draus, *Stronnictwo Pracy w województwie rzeszowskim 1945–1946–1950: z dziejów regionalnej chadecji*, Rzeszów 1998; T. Skrzyński, *Polityka komunistów wobec Stronnictwa Pracy w województwie krakowskim w 1947 r.*, [Kraków 2006–2007].

⁴ Więcej na temat prób legalizacji SN zob. J. Mysiakowska-Muszyńska, *Zabiegi o legalizację Stronnictwa Narodowego w kraju w latach 1945–1947*, Warszawa 2012.

⁵ A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk, czyli kłęsa realisty. Zarys biografii politycznej*, Warszawa 1991; *Historia polityczna świata XX wieku 1945–2000*, red. M. Bankowicz, Kraków 2004, s. 63–69.

Wobec beznadziejnej sytuacji i zagrożenia aresztowaniem Stanisław Mikołajczyk zdecydował się na ucieczkę z kraju. Oznaczało to koniec legalnej opozycji w zasklepiającym się systemie politycznym. Formalnie PSL połączyło się w 1949 r. ze Stronnictwem Ludowym tworząc Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, partię całkowicie zależną od komunistów. Wielu działaczy PSL zostało w tym czasie aresztowanych i zamordowanych, tylko nielicznym udało się uciec za granicę (w tym Mikołajczykowi), gdzie prowadzili dalszą działalność. Nie miała ona jednak żadnego znaczenia dla sytuacji w kraju⁶.

Konfederacja Polski Niepodległej – początki

Całkowity monopol w systemie partyjnym PRL posiadała PPR, a od 1948 r. PZPR. Przez szereg lat nie było możliwe legalne działanie partii politycznych o charakterze opozycyjnym. Nawet powstanie jawnej opozycji w postaci Komitetu Obrony Robotników, a później Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela tej sytuacji nie zmieniło. Co prawda ludzie zaangażowani w działalność opozycyjną nie akceptowali takiego stanu rzeczy, jednak w swoich działaniach skupiali się głównie na egzekwowaniu od władz przestrzegania praw człowieka.

Dopiero ogłoszenie przez Ninę Milewską 1 września 1979 r. powstania Konfederacji Polski Niepodległej zmieniło ten stan rzeczy. Była to pierwsza organizacja od czasów powojennych i pacyfikacji PSL Mikołajczyka, która otwarcie określała się mianem partii politycznej⁷. Co symptomatyczne, komunikat o powstaniu partii ogłosiła osoba nie będąca w ścisłym gronie kierowniczym. Faktyczni przywódcy zostali wcześniej prewencyjnie zatrzymani przez Służbę Bezpieczeństwa. Przygotowania do powołania KPN trwały przynajmniej od początku 1979 r.⁸

10 stycznia na spotkaniu Nurtu Niepodległościowego (organizacji o charakterze niejawnym, skupiającej część członków ROPCiO i środowisk niepodległościowych) – w którym uczestniczyli Leszek Moczulski, Romuald Szeremietiew, Andrzej Szomański i Ryszard Zieliński – podjęto decyzję o utworzeniu Kierownictwa Akcji Bieżącej i utajnionego „konwentu”⁹. Leszek Moczulski, jako jeden z dwóch rzeczników, nadal działał w ROPCiO, jednak koncentrował się wtedy na nowej inicjatywie i próbował do niej przekonać jak największą liczbę osób.

---

⁶ A. Friszke, *Opozycja...*, s. 32–36; *Stanisław Mikołajczyk w dokumentach aparatu bezpieczeństwa*, t. 1: *Działalność w latach 1945–1947*, wstęp J. Gmitruk; wybór W. Bagieński, F. Dąbrowski, F. Gryciuk, Warszawa 2010.

⁷ Warto zwrócić uwagę, że z naukowego punktu widzenia KPN, ani żadna opisywana w niniejszym tekście struktura nie spełnia definicji partii politycznej. Dla potrzeb niniejszego opracowania przyjęto jednak formułę określania zarówno KPN jak i pozostałych formacji takim mianem (zob. K. Sobolewska-Myślik, *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej po 1989 roku*, Kraków 1999, s. 54).

⁸ AIPN, 01322/1592, Sprawa Operacyjnego Sprawdzenia „Pochodnia”. Stenogram wystąpienia Niny Milewskiej k. 78–79.

⁹ AIPN, 0222/243, Sprawa Operacyjnego Rozpracowania „Hazardziści”, Informacja dotycząca wznowienia działalności przez nielegalny związek Nurt Niepodległościowy, 29 I 1979 r., k. 98–102.

W lecie 1979 r. przygotowania weszły w decydującą fazę. Uzgodniono, że przyszła partia polityczna przyjmie strukturę konfederacji. Najpierw powstać miało kilka grup środowiskowych, określonych pod względem ideowo-programowym, które w dalszej kolejności zawrzeć miały porozumienie, występując pod wspólną nazwą Konfederacja Polski Niepodległej. Współpracownicy Moczulskiego utworzyli: Ruch Porozumienia Polskich Socjalistów (krakowskie środowisko ROPCiO, m.in. Krzysztof Bzdyl), Związek Narodowy Katolików (byli działacze Stowarzyszenia PAX: Romuald Szeremietiew, Tadeusz Stański, Tadeusz Jandziszak¹⁰), Lubelską Grupę Ludową (Stanisław Franczak, Michał Niesyn) i Siedlecko-Podlaską Grupę Ludową (Zygmunt Goławski). Kolejną grupę tworzyło środowisko skupione wokół pisma Rady Rzeczników ROPCiO „Droga”, redagowanego przez Moczulskiego. Organizacje te nie podjęły działalności, choć dwie pierwsze ogłosiły własne deklaracje programowe. Po kilku tygodniach wszystkie zgłosiły akces do KPN.

Utworzenie grup skonfederowanych było przede wszystkim zabiegiem socjotechnicznym, mającym oddziaływać na wyobraźnię przyszłych członków Konfederacji, pokazującym różnorodność ideową nowej formacji jako „szerokiego porozumienia” środowisk niepodległościowych. Ponadto zabieg ten miał ułatwić przystępowanie do KPN grupom już istniejącym i zmniejszać opory przed angażowaniem się w działalność jednolitej organizacji. W rzeczywistości grupy skonfederowane nie odegrały w późniejszym czasie większej roli. W momencie tworzenia KPN były to kilkusobowe grona najbliższych współpracowników Moczulskiego. Z drugiej strony wielu z nich różniło się poglądami w wielu dziedzinach, a celem wspólnym była kwestia walki o niepodległość¹¹.

Manifest programowy nowej partii autorstwa Moczulskiego pt. *Rewolucja bez rewolucji*¹² niemal w całości wypełnił kolportowany podczas pielgrzymki papieskiej w 1979 r. siódmy numer „Drogi”. Moczulski zawarł w nim prognozę, że w ciągu dwóch lat nastąpi głęboki kryzys wywołany niewydolnością gospodarki socjalistycznej, który doprowadzi do wybuchu niezadowolenia społecznego. Proponował podjęcie działań zmierzających do stopniowej likwidacji PRL i w konsekwencji odzyskania przez Polskę pełnej niepodległości. Odrzucał możliwość ewolucji systemu komunistycznego, uznając takie zmiany za niewystarczające. Proponował podjęcie działań rewolucyjnych; definiował rewolucję jako „usunięcie starej struktury i zastąpienie jej nową”. Zalecał, by w miarę możliwości powstrzymać się od stosowania form eksplozywnych; rewolucyjne zmiany powinny następować stopniowo. Takie działanie określał mianem konstruktywnej rewolucji, która oznaczała przeciwstawienie się totalitarnym poczynaniom władz oraz odbudowę struktur społecznych rozumianych jako działanie ciągłe. „Jeśli formacji niepodległościowej uda się skutecznie pobudzić społeczeństwo do samoorganizowania i tworzenia autentycznych

---

¹⁰ Zob. G. Waligóra, *Romuald Szeremietiew. Opozycjonista w PAX*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2, s. 329–338.

¹¹ G. Waligóra, G. Wołk, *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989*, [w:] *NSZZ „Solidarność” 1980–1990*, t. 7, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 391.

¹² Dokument opublikowany m.in. w: Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna w Polsce 1976–1980. Wybór dokumentów*, Warszawa 1994, s. 518–588.

struktur – na miejsce narzuconych totalitarnych – rozwinie się proces, który będzie cząstkowym i stopniowym realizowaniem samostanowienia”¹³. W programie długofalowym przywidywał pięć faz rozwoju sytuacji w Polsce, w ostatniej nastąpić miało przejście władzy z rąk komunistów.

Dokumentem inicjującym działalność nowej partii był „Akt Konfederacji Polski Niepodległej” z 1 września 1979 r.¹⁴ Stwierdzano w nim, że przedstawiciele różnych ugrupowań niepodległościowych, demokratycznych, ludowych, socjalistycznych i narodowych oraz osoby działające indywidualnie zawiązują „akt konfederacji, aby łączyć swe siły i działania w celu odzyskania niezawisłej państwowości polskiej, której ustrój, władzę i charakter określą swobodnie wszyscy współobywatele”. Pod dokumentem podpisało się 35 osób, w późniejszej wersji dokumentu 50, w tym niektórzy pseudonimami (Zygmunt Goławski jako Zygmunt Marowski, Andrzej Szomański jako Zdzisław Kutnowski, Ryszard Zieliński jako Ryszard Żywiecki, Stefan Kurowski jako Krzysztof Ostaniec). Zasadniczy trzon stanowili działacze Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela¹⁵.

W gronie 50 sygnatariuszy znalazło się co najmniej kilku istotnych tajnych współpracowników SB, którzy, zwłaszcza w pierwszym okresie istnienia KPN, dosyć szczegółowo informowali swoich mocodawców o planowanych inicjatywach. Pokazuje to, jak wielką wagę SB przywiązywała do inwigilacji środowisk niepodległościowych. Niewykluczone, że właśnie dzięki obecności licznej agentury nie zduszono inicjatywy utworzenia KPN w zarodku, zakładając, że przez gry i kombinacje operacyjne uda się skanalizować i sparaliżować najaktywniejszych działaczy¹⁶. Spośród sygnatariuszy ze Służbą Bezpieczeństwa współpracowali m.in. Bernard Koleśnik¹⁷ (TW „Marek Walicki”), Stefan Dropiowski¹⁸ (TW „Dunin”), Marek Lachowicz¹⁹ (TW „Grzegorz”, „Jankowski”), Tadeusz Stachnik²⁰ (TW „Tarcza”, „Tarnowski”), Apolinary Wilk²¹ (TW „Zenon”), Matylda Sobieska²² („TW „Andrzej”). Tadeusz Stański, osoba będąca od samego początku w ścisłym kierownictwie KPN utrzymuje, że według dokumentów otrzymanych z IPN wynika, że informatorami bezpieki było 11–12 osób z tych widniejących pod Aktem Konfederacji Polski

---

¹³ Tamże, s. 588–559.

¹⁴ Tamże, s. 629–631.

¹⁵ G. Waligóra, G. Wołk, *Konfederacja...*, s. 392.

¹⁶ AIPN, 01228/2807, Sprawa operacyjnego rozpracowania „Oszuści”, Wniosek o założenie sprawy operacyjnego rozpracowania „Oszuści”, Warszawa, 20 XI 1979 r.

¹⁷ AIPN, 00328/664, t. 1–8, Teczki pracy oraz Teczka personalna TW „Marka Walickiego”, AIPN, 00328/664, mf, Teczka pracy TW „Marka Walickiego”.

¹⁸ *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie 1979–1990. Wybór dokumentów*, wybór wstęp i opr. M. Kasprzycki, Kraków 2009, s. 20.

¹⁹ M. Stefaniak, *Byliśmy przyjaciółmi. Jak szczecińska bezpieka rozpracowywała opozycję przedsierniową*, „Biuletyn IPN” 2009, nr 10/11, s. 112–122.

²⁰ AIPN, 00334/289, t. 1–16, Teczki pracy TW „Tarnowski”/„Tarcza”.

²¹ AIPN, 00328/1601, t. 1–6, Teczki pracy TW „Zenon”.

²² S. Cenckiewicz, *Śladami bezpieki i partii. Studia-źródła-publicystyka*, Łomianki 2009, s. 678–685.

Niepodległej²³. Niewykluczone, że w toku dalszych badań uda się ustalić personalia i rolę kolejnych osób traktowanych przez SB jako swoich współpracowników.

Integralną częścią pierwszego dokumentu KPN była deklaracja ideowa i tymczasowy statut, który obowiązywać miał do chwili zwołania w demokratycznym trybie zjazdu. W deklaracji ideowej zwracano uwagę na potrzebę podejmowania działań zmierzających do odzyskania przez Polskę niepodległości.

Pojawiająca się szansa stworzenia niepodległej i demokratycznej trzeciej Rzeczypospolitej nie może zostać zaprzepaszczone. Jedyną szansą prowadzącą do tego celu jest usunięcie radzieckiej dominacji przez likwidację władzy PZPR. Niepodległa Rzeczpospolita jest jedyną formą, jak we współczesnym świecie zapewnią należytą egzystencję, możliwość rozwoju oraz spełnienie narodowych i indywidualnych aspiracji Polaków²⁴.

Za podstawę ustroju demokratycznego uznano niezbywalne prawa człowieka i obywatela, wzajemną tolerancję oraz poszanowanie praw innych ludzi.

Konfederacja Polski Niepodległej była pierwszą strukturą opozycji posiadającą jasno sprecyzowane zasady organizacyjne, ujęte w tymczasowym statucie. Partia była związkiem autonomicznych grup skonfederowanych. Główną rolę w strukturze KPN odgrywał zjazd. W przerwach między zjazdami o najważniejszych sprawach decydowała Rada Polityczna z przewodniczącym na czele. Wybrani członkowie Rady wraz z przewodniczącym tworzyli Kierownictwo Akcji Bieżącej, które nadzorować miało całokształt prac organizacyjnych; jego organem wykonawczym był Sekretariat KAB. Dla rozstrzygnięcia sporów między członkami KPN utworzono sąd koleżeński, któremu między zjazdami przysługiwało prawo interpretacji statutu.

Skomplikowane były zasady członkostwa KPN. Tymczasowy statut wyróżniał aż pięć jego rodzajów: dwa biernego (członek honorowy i członek wspierający) oraz trzy czynnego (członek, kandydat, uczestnik)²⁵. Podczas spotkania 21 października 1979 r. wyodrębniono cztery obszary KPN: I – Centralny z siedzibą w Warszawie, II – Południowy z siedzibą w Krakowie, III – Zachodni z siedzibą we Wrocławiu, IV – Północny z siedzibą w Szczecinie.

Tymczasowy statut KPN obowiązywał do 1984 r., nie odzwierciedlał jednak stanu faktycznego, stanowił jedynie model, który starano się wykreować. Podział na cztery obszary miał charakter raczej formalny. W ciągu pierwszych miesięcy grupy o pewnym stopniu zorganizowania istniały w kilku miastach, a stopień i zasięg ich oddziaływania były nader ograniczone. Największe ośrodki istniały w Warszawie, Krakowie i Lublinie. W dalszej kolejności należy wymienić ośrodki, w których mieszkali sygnatariusze aktu konfederacji, tj. Wrocław, Siedlce, Szczecin, Gdańsk, Katowice, Leszno. Kluczową postacią KPN od początku był wybrany na przewodniczącego Rady Politycznej Leszek Moczulski. Skład Rady był zmienny.

---

²³ A. Anusz, *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989. Zarys historii* (msps w posiadaniu autora).

²⁴ *Deklaracja ideowa KPN*, [w:] Z. Hemmerling, M. Nadolski, *Opozycja demokratyczna...*, s. 632–634.

²⁵ *Tymczasowy statut Konfederacji Polski Niepodległej* (kopia w zbiorach autora).

W pierwszym kwartale 1980 r. priorytetowe znaczenie dla konfederatów zyskały inicjatywy związane z marcowymi wyborami do Sejmu i rad narodowych. Przyjęta taktyka wykorzystania niedemokratycznych wyborów w PRL do popularyzacji własnych poglądów różniła się znacznie od działań podejmowanych przez pozostałe środowiska opozycji. 9 lutego 1980 r. Rada Polityczna KPN wezwała wszystkie organizacje opozycyjne do złożenia deklaracji, że nie oddadzą głosu na kandydatów z listy Frontu Jedności Narodu. Dwa tygodnie później w czterech okręgach wyborczych Konfederacja zgłosiła do okręgowych komisji wyborczych własnych kandydatów: w Warszawie Leszka Moczulskiego i Tadeusza Stańskiego, w Katowicach Romana Kściuczka, w Krakowie Krzysztofa Gąsiorowskiego i Stanisława Tora, w Lublinie Stanisława Franczaka, Zdzisława Jamrożka i Janusza Piotrowskiego. Równocześnie rozpoczęto akcję malowania hasel na murach, kolportaż ulotek i rozlepianie plakatów wyborczych KPN. W ograniczonym zakresie rozprowadzono również broszurę programową *Platforma wyborcza KPN*²⁶, w której – w ślad za deklaracją ideową – za nadrzędny cel uznano odzyskanie przez Polskę niepodległości. Ponadto postulowano uchwalenie przez nowo wybrany Sejm tymczasowej konstytucji, która normowałaby najważniejsze sprawy związane z funkcjonowaniem państwa, a w dalszej kolejności umożliwiła przeprowadzenie wolnych wyborów. Konstytucja ta byłaby wolna od postanowień ograniczających suwerenność państwa czy prawa obywateli. W wymiarze polityki wewnętrznej akcentowano konieczność przywrócenia praworządności, zgłaszano postulat natychmiastowej likwidacji SB. W części gospodarczej zapowiadano rezygnację ze szczegółowego kierowania przez rząd procesami gospodarczymi i ograniczenie jego roli do stosowania interwencjonizmu w niektórych dziedzinach, takich jak polityka pieniężna, cenowa, kredyty, cła itp. Kierunki rozwoju ekonomicznego miała wyznaczać Rada Rozwoju Gospodarstwa Narodowego. W wymianie handlowej z zagranicą postulowano zbliżenie z Europejską Wspólnotą Gospodarczą, a w przemyśle drobnym, budownictwie, handlu i usługach przewidywano tworzenie zakładów (spółek) przez osoby fizyczne. Produkcję rolną zamierzano oprzeć na indywidualnych rodzinnych gospodarstwach rolnych i rozwiązać deficytowe Państwowe Gospodarstwa Rolne. W polityce zagranicznej domagano się zbadania umów zawartych między Polską a ZSRR oraz wystąpienia z Układu Warszawskiego w razie podjęcia z jego strony agresji. Zdaniem KPN udział Polski w Układzie Warszawskim i Radzie Wzajemnej Pomocy Gospodarczej nie powinien być przeszkodą w rozwoju przyjaznych i obustronnie korzystnych stosunków ze Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią, Chińską Republiką Ludową, Japonią oraz Paktem Północnoatlantyckim. Uznawano prawo Niemców do zjednoczenia w ramach procesów likwidacji podziałów i zjednoczenia całej Europy Ojczyzn²⁷.

Platforma wyborcza KPN to bez wątpienia jeden z ciekawszych dokumentów kolportowanych w okresie przedwyborczym w 1980 r. Niemniej jednak z powodu niewielkiego nakładu broszury i zdecydowanego przeciwdziałania SB nie

---

²⁶ *Akcja wyborcza KPN*, „Wiadomości Polskie” 1980, nr 3 s. 11–13; AIPN, 02222/243, Sprawa operacyjnego rozpracowania „Hazardziści”, Informacja za marzec 1980 r. w sprawie „Hazardziści” i „Oszuści”, Warszawa, 1980 r., k. 136–137.

²⁷ *Platforma wyborcza KPN*, [w:] *Konfederacja Polski Niepodległej w Krakowie...*, s. 63–72.

wywołała większego rezonansu w społeczeństwie, nie stała się też przedmiotem szerszej dyskusji w kręgach opozycji.

19 lutego w Krakowie funkcjonariusze SB rozbili przygotowania do spotkania wyborczego, a 26 lutego, 3 i 5 marca uniemożliwili organizację konferencji prasowych w mieszkaniu Moczulskiego. 4 marca Konfederacja zmieniła taktykę w sprawie wyborów. Dzień wcześniej upłynął bowiem termin zgłaszania list w komisjach wyborczych. Zgodnie z przywidywaniem kandydaci KPN nie zostali ogłoszeni, wobec czego wezwano do bojkotu wyborów, skreślenia wszystkich kandydatów FJN lub wrzucania do urn kart z napisem KPN. W kolejnych dniach konfederaci skupili się na kolportażu ulotek.

26 lipca 1980 r. w mieszkaniu Zbigniewa Martynowskiego w Łądku-Zdroju odbył się I Kongres KPN, którego głównym celem miało być wytyczenie dalszych kierunków działania. Uczestniczyło w nim około dwudziestu osób. Zebranie zostało przerwane przez funkcjonariuszy SB, a jego uczestnicy przewiezieni do łądeckiego aresztu. Ze względu na niewielkie rozmiary aresztu wszystkich umieszczono w świetlicy. W związku z tym, że znaleźli się w jednym pomieszczeniu, postanowili kontynuować obrady²⁸. Według relacji Moczulskiego po dwóch godzinach do świetlicy wkroczyła Służba Bezpieczeństwa i rozwieziono zatrzymanych do różnych aresztów w województwie wałbrzyskim. Część z nich po kilku godzinach zwolniono. Następnie dwanaście osób dotarło do rezerwowego miejsca obrad w Bardzie, gdzie wznowiono obrady kongresu, który przedłużył kadencję władz statutowych KPN²⁹.

Okres „karnawału” „Solidarności”

Pomimo że konfederatom nie udało się uzyskać znaczącego wpływu na kształt „Solidarności”, to w kolejnych miesiącach stali się oni najbardziej represjonowanym środowiskiem opozycji w Polsce. Już 23 września 1980 r. aresztowany został Moczulski. Pretekstem stał się jego wywiad dla niemieckiego pisma „Der Spiegel”, zatytułowany *Sowieci powinni się wycofać*. Postawiono mu zarzut łżenia naczelnych władz PRL, wszczęto również śledztwo przeciwko KPN pod zarzutem prowadzenia działalności mającej na celu obalenie przemocą ustroju PRL. Aresztowanie Moczulskiego wywołało oburzenie w kręgach opozycji, także tej nieprzychylniej przewodniczącemu KPN, ograniczyła się ona jednak w zasadzie do publikowania oświadczeń protestacyjnych³⁰. Obrona Moczulskiego stała się też głównym tematem dyskusji wśród konfederatów.

---

²⁸ Meldunek operacyjny wraz ze słownym uzasadnieniem zagrożenia dotyczący ROPCiO oraz KPN w Krakowie (sprawa operacyjnego rozpracowania „Gniazdo”), [w:] *Opozycja małopolska w dokumentach 1976–1980*, oprac. A. Roliński, Kraków 2003, s. 998; A. Dudek, M. Gawlikowski, *Leszek Moczulski: Bez wahania*, Kraków 1993, s. 136.

²⁹ A. Dudek, M. Gawlikowski, *Leszek Moczulski...*, s. 136; Komunikat Sekretariatu Kierownictwa Akcji Bieżącej KPN, Warszawa, 28 VII 1980 r., msps powielony (kopia w zbiorach autora).

³⁰ Zob. m. in. List uczestników RWD dotyczący aresztowania Leszka Moczulskiego, skierowany do ministra spraw wewnętrznych, Łódź, 5 X 1980 r., [w:] *Ruch Wolnych Demokratów 1976–1980. Wybór dokumentów*, wstęp i oprac. G. Waligóra, Kraków 2003, s. 137; Oświadczenie

Aresztowanie przewodniczącego oraz wszczęcie śledztwa przeciwko KPN ograniczyło jej działalność na szczeblu centralnym. Władzę w partii przejął Romuald Szeremietiew, jego zastępcami zostali Tadeusz Stański i Marek Lachowicz. Podjęto decyzję o niepodejmowaniu żadnych akcji politycznych, które umożliwiłyby władzom stosowanie dalszych represji wobec Konfederacji, postanowiono natomiast przygotować szeroką akcję ulotkową w obronie Moczulskiego³¹. Bardzo szybko zaczęła narastać konflikt między Marią Moczulską a Szeremietiewem i Stańskim, utrudniający skuteczne koordynowanie działań³².

Do końca 1980 r. w aresztach znaleźli się kolejni konfederaci: Krzysztof Bzdyl, Zygmunt Gołowski, Tadeusz Stański, Tadeusz Jandziszak i Jerzy Sychut. W związku z zaostrzeniem się polityki władz wobec KPN pełniący obowiązki przewodniczącego Romuald Szeremietiew ogłosił w grudniu 1980 r. decyzję o zawieszeniu działalności Konfederacji³³. Mimo to w styczniu 1981 r. on także został aresztowany. Proces przywódców partii (Moczulskiego, Szeremietiewa, Stańskiego i Jandziszaka) był kontynuowany także po wprowadzeniu stanu wojennego.

W okresie legalnej działalności NSZZ „Solidarność” monopol KPN na „opozycyjność partyjną” został przełamany. Odwilż na linii władza-społeczeństwo sprzyjała tworzeniu się nowych inicjatyw o charakterze politycznym. Z pracy doktorskiej Marka Zielińskiego, funkcjonariusza SB, który zapewne miał dostęp do tajnych opracowań analitycznych SB, wynika, że w tym okresie powstało wiele inicjatyw definiujących się jako partie polityczne. Najwięcej SB wykryła w województwie warszawskim (13), mniej w szczecińskim i katowickim (po 6), a w krakowskim, łódzkim i poznańskim po 3. W kilku innych zauważono aktywność pojedynczych organizacji.

Rady Sygnatariuszy ROPCiO w sprawie aresztowania Leszka Moczulskiego, Warszawa, 27 IX 1980 r., [w:] *Dokumenty uczestników Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela w Polsce 1977–1981*, wstęp i oprac. G. Waligóra, Kraków 2005, s. 380; Oświadczenie lubelskiego środowiska ROPCiO w sprawie aresztowania Leszka Moczulskiego, Lublin, 27 IX 1980 r., [w:] tamże, s. 381; Oświadczenie Marka Skuzy w związku z aresztowaniem Leszka Moczulskiego, Warszawa, 1 X 1980 r., [w:] tamże, s. 385–386; Oświadczenie Rady Sygnatariuszy ROPCiO w sprawie represji, Warszawa, listopad 1980 r., [w:] tamże, s. 393–394; Oświadczenie Rady Sygnatariuszy ROPCiO w sprawie represji, 29 XI 1980 r., [w:] tamże, s. 396; Oświadczenie Edwarda Staniewskiego w obronie aresztowanego Leszka Moczulskiego, 26 IX 1980 r., [w:] tamże, s. 379–380; Oświadczenie Komitetu Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu, „Rzeczpospolita” 1980, nr 11/12, s. 17–18; Oświadczenie Ruchu Młodej Polski, 26 IX 1980 r., „Bratniak” 1980, nr 25, s. 4; Oświadczenie KSS „KOR”, 25 IX 1980 r., [w:] *Dokumenty Komitetu Obrony Robotników i Komitetu Samoobrony Społecznej „KOR”*, oprac. Jastrzębski, Warszawa-Londyn 1994, s. 585.

³¹ Meldunek operacyjny wraz ze słownym uzasadnieniem zagrożenia, dotyczący ROPCiO oraz KPN w Krakowie (sprawa operacyjnego rozpracowania „Gniazdo”), [w:] *Opozycja małopolska...*, s. 1000.

³² AIPN, 00328/664, t. 3, Teczka pracy TW „Marka Walickiego”, Informacja operacyjna, Warszawa, 15 X 1980 r., k. 110; AIPN, 00334/289-CD, Teczka pracy TW „Tarnowskiego”, t. 9, Informacja operacyjna, 1 X 1980 r., k. 113–114; tamże, Informacja operacyjna, 2 X 1980 r., k. 120; tamże, Informacja operacyjna, 7 X 1980 r., k. 136.

³³ *Oświadczenie*, „Wiadomości Polskie” 1981, nr 2, s. 5.

Łącznie Zieliński doliczył się 42 „partii politycznych powstałych od sierpnia 1980 r. do stanu wojennego”³⁴.

Niewątpliwie najciekawszą inicjatywą w tym czasie była tworzona przez Jerzego Milewskiego Polska Partia Pracy. Już na przełomie października i listopada 1980 r. wśród czołowych działaczy „Solidarności” rozgorzała dyskusja na temat powołania partii mającej być polityczną reprezentacją związku zawodowego. W maju 1981 r. podczas narady przedstawicieli NSZZ „Solidarność” w Nowej Hucie kolportowano broszurę zawierającą informacje o PPP. Była ona podpisana przez Jerzego Milewskiego, doradcę „Solidarności” i pracownika naukowego PAN. Naczelną władzą PPP miała być, w myśl dokumentu, Rada Krajowa z siedzibą w Stoczni Gdyńskiej, a na szczeblu lokalnym Rada Regionalna umiejscowiona w zakładzie pracy. Komórką podstawową miała być Rada Fabryczna. Powołanie PPP planowano po wyborach do władz związkowych. Planowano wystawienie odrębnej listy kandydatów do Sejmu. 22 listopada 1981 r. w Bydgoszczy odbyło się spotkanie na temat utworzenia i określenia programu PPP. Przewodził mu Jerzy Milewski. Kolejne spotkanie wyznaczono na styczeń 1982 r. Niezależnie od działań Milewskiego w niektórych komisjach zakładowych „Solidarności” rozpoczęto przygotowania do tworzenia kół nowej partii. Informacje o PPP były rozpowszechniane przez pisma związkowe, np. „Biuletyn Agencji Solidarność” w jednym z numerów wydrukował ramowy statut partii oraz jej założenia programowe³⁵. Dalszy rozwój partii przerwał stan wojenny.

Szereg powstałych inicjatyw miało charakter lokalny, rzadko wykraczający poza jeden ośrodek. Przykładem takiej organizacji może być Polska Partia Demokratyczna. Powstała w lipcu 1981 r. w Gorzowie Wielkopolskim. Utworzyło ją 11 osób (głównie członkowie Zarządu Regionu „Solidarności”). Deklaracja ideowa partii zawierała krytykę istniejącego porządku w Polsce, proponowała zmianę ordynacji wyborczej i rozpisanie nowych wyborów do Sejmu PRL oraz zmianę konstytucji. Ważnym elementem programu było dążenie do stworzenia w kraju systemu pluralistycznego, w którym różne nurty ideowe będą posiadały swoją reprezentację polityczną, czyli element gwarantowany w systemie demokratycznym³⁶.

Pewnym elementem egzotycznym w na tle opozycji antystemowej była stworzona przez Pawła Góralskiego w Warszawie Polska Partia Komunistyczna. Góralski opracował projekt statutu i programu partii oraz zamierzał stworzyć lokalne oddziały organizacji w Gdańsku i Toruniu. Partię miały tworzyć koła (najniższa komórka organizacyjna) zrzeszone w Komitetach Regionalnych, a nad całością miał czuwać Komitet Krajowy. Dokumenty programowe PPK akcentowały służebność partii wobec narodu, a pozycję człowieka określały jako najwyższa wartość. Kwestie światopoglądu miały pozostać w sferze prywatnej członków. W sprawach geopolitycznych PPK akceptowała zależność PRL od ZSRS³⁷.

---

³⁴ AIPN, 01305/172, M. Zieliński, *Geneza i działalność organizacji antysocjalistycznych w Polsce w latach 1976–1983*, praca doktorska napisana pod kierunkiem doc. dr. hab. W. Ratyńskiego w Akademii Nauk Społecznych KC PZPR 1985, s. 300.

³⁵ Tamże, s. 302.

³⁶ Tamże, s. 303–304.

³⁷ Tamże, s. 304.

Wprowadzenie stanu wojennego przekreśliło wszelkie inicjatywy, które usiłyby niejako poza systemem stworzyć struktury mające spełniać funkcje partii politycznej.

Polska Partia Niepodległościowa

Podczas obrad II Kongresu KPN w grudniu 1984 r. ostatecznie rozeszły się drogi założycieli partii. Romuald Szeremietiew tak przedstawiał powody wystąpienia z KPN:

Odwołując się do historii polskiej myśli politycznej grupa ta [założycieli PPN–przyp. G.W.] podkreślała konieczność dokonania współczesnej syntezy dawnych kierunków ideowych kojarzonych z Józefem Piłsudskim i Romanem Dmowskim. Uważano, że z tradycji piłsudczykowskiej należy odrzucić tendencje autorytarne i pewne wpływy socjalizujące, a z tradycji ruchu narodowego wątki antysemitki i wrogie wobec innych narodów, np. Litwinów czy Ukraińców³⁸.

Wysuwane przez tę grupę żądania przekształcenia KPN w partię o charakterze prawniczym spotkały się z protestami Leszka Moczulskiego. Nie widział on konieczności zmiany formuły KPN.

Drugim czynnikiem wywołującym konflikty, była koncepcja dalszej działalności. Leszek Moczulski obstawał za większą jawnością działania, z kolei Szeremietiew uważał za konieczne wprowadzenie pełnej konspiracji w dalszej działalności. Trzecim czynnikiem, który wpłynął niewątpliwie na rozłam w szeregach KPN były spory personalne wśród przywódców. Wodzowskiego stylu kierowania partią przez Leszka Moczulskiego nie akceptowała większość kierownictwa Konfederacji. Powodem sporów była też żona Moczulskiego, której wpływ na działalność KPN był negatywnie odbierany przez część członków Rady Politycznej. Zarzuty te Moczulski, wspierany przez grono młodych działaczy (m.in. Krzysztof Król, Adam Słomka), odrzucił. Nie widząc szans na przeforsowanie swoich propozycji Zygmunt Goławski, Tadeusz Jandziszak, Maciej Pstrąg-Bieleński, Tadeusz Stański, Romuald Szeremietiew zdecydowali się wystąpić z KPN i dalszą działalność prowadzić w konspiracji³⁹.

Polska Partia Niepodległościowa ogłosiła swoje powstanie 22 stycznia 1985 r. Datę wybrano nieprzypadkowo. Rocznicą wybuchu powstania styczniowego wydała się dla twórców PPN odpowiednim momentem dla ogłoszenia swojej działalności. Według oceny Służby Bezpieczeństwa PPN liczyła kilkadziesiąt osób, lecz jej twórcy zakładali wzrost organizacyjny do 1500 członków. Miała pozostać organizacją kadrową. Natomiast „bazą społeczną organizacji jest młodzież szkolna, środowisko byłych członków i działaczy KPN, środowisko katolickie i inteligencja”. SB

---

³⁸ R. Szeremietiew, *Polska Partia Niepodległościowa*, <http://www.prawicapolska.pl/pp/24/240809.shtml>.

³⁹ Tamże; relacja T. Stańskiego z dnia 22.09.2009 r.; AIPN, 0716/139, Sprawa operacyjnego rozpracowania „Hydra”, k. 4 i nast.; K. Łabędź, *Spory wokół zagadnień programowych w publikacjach opozycji politycznej w Polsce w latach 1981–1989*, Kraków 1997, s. 258.

tak charakteryzowała nowo powstałą strukturę: „Jest to ugrupowanie prawicowe, które dąży do niepodległości Polski wszystkimi metodami – preferują rozwiązania siłowe”⁴⁰. Faktem jest, że PPN była jedną z niewielu organizacji antysystemowych w PRL, która nie odrzucała możliwości stosowania przemocy w walce o swoje cele.

Podstawowym dokumentem regulującym działalność partii, była *Deklaracja programowa PPN*. Punkt pierwszy stwierdzał, że tylko naród polski ma prawo decydować o ustroju państwa, formie rządu i kto ma władzę sprawować. Następnie podkreślano, że ustawiczne poszerzanie praw i wolności obywatelskich stanowi „tradycję polskiego życia publicznego”. Punkt trzeci zwracał uwagę na wartość chrześcijaństwa i Kościoła katolickiego dla życia narodu i państwa polskiego. W punkcie czwartym pisano o roli rodziny w formowaniu osobowości człowieka, uczestnika życia społecznego i narodowego. W punkcie piątym wskazywano rolę gospodarki: „Życie gospodarcze w państwie powinno zapewnić godny i dostatni byt wszystkim obywatelom” odpowiednio do aktywności, wkładu pracy i jej użyteczności. Opowiadano się za gospodarką wolnorynkową. Sprawom kultury, oświaty i wychowania poświęcono punkt szósty. Wskazywano tu na znaczenie tożsamości narodowej, pisano również, że „Polacy powinni być otwarci na rzeczywisty postęp i rozwój gwarantujący wejście w polskie jutro bez zrywania z narodowym wczoraj”. Punkt siódmy mówił o polityce zagranicznej i bezpieczeństwie narodowym. Założyciele PPN zwracali uwagę na konieczność zawarcia realnych sojuszy lub przynajmniej nawiązania przyjaznych stosunków z niedawnymi wrogami Polski, z Niemcami i Rosją oraz wspieranie dążeń wolnościowych narodów, które niegdyś należały do wspólnej z Polakami Rzeczypospolitej Litwinów, Białorusinów, Ukraińców⁴¹.

Polska Partia Niepodległościowa przyjęła zasadę działalności konspiracyjnej. W zamierzeniu miała stać się organizacją kadrową o niewielkiej liczbie członków. Trudno ocenić, ile osób przewinęło się przez PPN w okresie PRL. Wiadomo jedynie, że w momencie podjęcia jawnej działalności na początku 1990 r. liczyła 729 członków (osoby płacące składki). Władze partii liczbę osób luźno współpracujących z nią szacowały na 12 tys.⁴².

Twórcy PPN wprowadzali sformalizowany charakter struktury partyjnej. Organem naczelnym była Konwencja Krajowa, będąca zjazdem delegatów oraz władzą najwyższą. W okresach pomiędzy kongresami partią kierować miała Rada Naczelna i jej prezydium. Skład prezydium stanowili: prezes PPN i przewodniczący Rady Romuald Szeremietiew oraz członkowie prezydium: Ryszard Anders, Marian Banaś, Lech Jęczynek, Andrzej Rozpłochowski (od 1988 r. pełnomocnik PPN na emigracji w USA), Tadeusz Stański. Sprawami organizacyjnymi zajmowała się Centralna Komisja Wykonawcza pod przewodnictwem Tadeusza Stańskiego. W skład CKW

⁴⁰ AIPN, 0558/1, Przegląd ugrupowań politycznych w Polsce w 1989 r., k. 7.; AIPN, 0716/139, Meldunek operacyjny z dnia 6.05.1985, k. 4.

⁴¹ R. Szeremietiew, *Polska...;* P. Malewicz, *Polska polityka wschodnia w latach 1989–1991*, Toruń 2008, 112. Kwestia wschodnia była podejmowana przez PPN również w III RP. Zdołano m.in. zorganizować przedstawicielstwa partii na terenie Grodna i Wilna. Jedno z posiedzeń Rady Naczelnej PPN odbyło się w Wilnie, w czasie obchodów 200-lecia uchwalenia Konstytucji 3 Maja.

⁴² Tamże.

wchodzili przewodniczący okręgowych komisji wykonawczych. W terenie funkcjonowało 9 okręgów oraz 32 rejony działania, zwykle na terenie większych miast⁴³.

PPN zasięg swojego oddziaływania próbowała rozszerzyć również na kraje zachodnie. Tworzono w tym celu szereg przedstawicielstw PPN. W Austrii działał Marek Stefan Szmidt, w Szwajcarii Maria i Jerzy Grębscy, w Berlinie Zachodnim Kazimierz Michalczyk, a na terytorium Wielkiej Brytanii PPN współpracowała z organizacją Solidarity with Solidarity Tadeusza Jarskiego. W USA przedstawicielami PPN była Jadwiga Czuba w Chicago i Ryszard Jonak w Nowym Jorku, a w Kanadzie najpierw Tadeusz Jandziszak (po wyemigrowaniu do Kanady po 1984 r.), a następnie Zbigniew Farmus w Toronto⁴⁴.

Partia prowadziła niezależną działalność wydawniczą, co było głównym narzędziem oddziaływania na społeczeństwo. W tym celu powołano Wydawnictwo im. Jerzego Łojka, który był w owym czasie autorytetem w środowisku tworzącym PPN.

Jednakże trzeba pamiętać, że PPN zakładała nie tylko pozytywistyczną działalność polegającą na drukowaniu własnych pism, kolportowaniu oświadczeń itp. Była to jedna z nielicznych organizacji, która nie wykluczała stosowania siły w walce z komunistycznym systemem. Jak trafnie zauważa Krzysztof Łabędź, przemoc w programie PPN pojawiła się „przy okazji powrotu do zarzuconych przez większość ugrupowań idei strajku generalnego i powstania narodowego”. Przywódcy PPN zakładali przejęcie władzy na drodze powszechnego strajku, w wyniku którego strajkujący objęliby kontrolę nad zakładami, produkcją i dystrybucją (koncepcja popularna wśród przywódców solidarnościowych pod koniec 1981). Według tej koncepcji wraz z przejmowaniem coraz większej liczby zakładów wyłoniona zostałaby tymczasowa administracja publiczna⁴⁵. W przypadku stawiania oporu przez milicję i wojsko „trzeba je zmuszać do kapitulacji i rozbrojenia”, bowiem „tylko stanowcze działanie mające charakter zrywów powstańczego może Polakom przynieść zwycięstwo”. Takie, jak się okazało, nierealistyczne koncepcje uzasadniano głównie nieuchronnością wybuchu społecznego oraz niemożnością uzyskania celów innymi sposobami. Twierdzono też, że przygotowania do podjęcia walki (tzn. tworzenie konspiracji zbrojnej) nie były ówczesnie jeszcze potrzebne z dwóch powodów: dlatego, że wielu ludzi mających broń (z wojska, aparatu bezpieczeństwa) w sytuacji skrajnej powinno stanąć po stronie społeczeństwa oraz że wystarczająco dużo ludzi umie się bronią posługiwać, a także może spełniać funkcje dowódcze⁴⁶.

W kwestiach gospodarczych PPN opowiadała się za wprowadzeniem gospodarki rynkowej i przeprowadzeniem prywatyzacji, którą postulowano przeprowadzić poprzez wykup akcji przez pracowników poszczególnych przedsiębiorstw. Zakładano, że byłby to proces długotrwały. Podkreślano konieczność pewnego ograniczenia wszystkich rodzajów własności poprzez poddanie ich kontroli społecznej

---

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ K. Łabędź, *Spory...*, s. 258

⁴⁶ Tamże; [R. Szeremietiew], *Powstań Polsko! Zarys myśli programowej Nowej Prawicy Polskiej*, [Warszawa 1987], s. 67–69; W. Skidel [R. Szeremietiew], *Cele polityki polskiej*, „Polska Niepodległa” 1987, nr 3.

(bez precyzowania mechanizmów), mającej wykluczyć wyzysk, tzn. zagwarantować płacę sprawiedliwą z punktu widzenia wkładu pracy. W przypadku rolnictwa podstawę stanowić miały duże indywidualne gospodarstwa typu farmerskiego⁴⁷.

Poglądy Romualda Szeremietiewa na sytuację w początkowym okresie polskiej transformacji charakteryzuje następująca wypowiedź:

ceną za umożliwienie utworzenia drugiego związku w zakładach pracy ma być odsunięcie od związku tzw. ekstremy (m.in. Andrzeja Słowika, Andrzeja Gwiazdy, Mariana Jurczyka), likwidacja struktur podziemnych oraz Biura w Brukseli, a Wałęsa ma odegrać podobną rolę jak Stanisław Mikołajczyk i doprowadzić do kapitulacji oraz uznania międzynarodowego dla „Solidarności”⁴⁸.

Nie powinno zatem dziwić, że PPN ogłosiła bojkot wyborów czerwcowych i krytykowała ustalenia Okrągłego Stołu. Zresztą samo przystąpienie do rozmów z komunistami odbierano jako zdradę ideałów „Solidarności” i legitymizację władzy⁴⁹. Jednocześnie, jak pisał po latach Romuald Szeremietiew, „zmiany zachodzące w Polsce powodowały korektę w działaniach organizacyjnych i politycznych PPN. Przewidywane przesilenie i obalenie komunizmu w wyniku protestu społecznego (strajki w 1988 r.) nie nastąpiło”⁵⁰. PPN przez cały okres istnienia w PRL-u działała w podziemiu. Działalność jawną podjęto zwołując I Konwencję Krajową PPN w dniach 20–21 października 1990 r. W wyborach parlamentarnych kandydaci PPN startowali bez powodzenia z list Wyborczej Akcji Katolickiej oraz Porozumienia Obywatelskiego Centrum⁵¹.

Polska Partia Socjalistyczna

W PRL istniało wiele środowisk kultywujących tradycje przedwojennej lewicy. Również w środowisku tworzącym Komitet Obrony Robotników możemy znaleźć nie tylko jej sympatyków, ale wręcz dawnych członków partii. Jednak to nie oni, ale grupa młodych osób postanowiła reaktywować w PRL Polską Partię Socjalistyczną. Spotkanie, na którym podjęto tę decyzję, miało miejsce 24 października 1987 r. Wydano po nim komunikat informujący o reaktywacji PPS w dniu 17 listopada, czyli w 95 rocznicę jej powstania. Podpisało się pod nim kilka osób (część pod pseudonimem), w tym m.in. Piotr Ikonowicz, Janusz Król i Andrzej Malanowski. W późniejszym okresie miało miejsce jeszcze kilka spotkań organizacyjnych, podczas których dyskutowano nad statutem oraz strukturą nowej partii⁵².

⁴⁷ K. Łabędź, *Spory...*, s. 258.

⁴⁸ W. Skidel [R. Szeremietiew], *Gra w durnia nazywana porozumieniem*, „Polska Niepodległa” 1988, nr 4.

⁴⁹ AIPN, 0558/1, Przegląd ugrupowań politycznych w Polsce w 1989 r., k. 7–13; R. Szeremietiew, *Polska...*

⁵⁰ Tamże.

⁵¹ P. Malewicz, *Polska polityka...*, s. 112.

⁵² K. Dworaczek, *Polska Partia Socjalistyczna*, [w:] NSZZ „Solidarność” 1980–1990, t. 7, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010, s. 433.

Zjazd założycielski miał miejsce 15 listopada 1987 r. w Warszawie. Wzięło w nim udział 39 osób z różnych miast, niektórzy wywodzący się z takich środowisk jak KPN czy Ruch „Wolność i Pokój”. Obrady zostały przerwane przez funkcjonariuszy SB, jednak uczestnicy zjazdu, którzy uniknęli aresztowania, kontynuowali obrady w innym miejscu. Przyjęto w ich trakcie *Deklarację polityczną Polskiej Partii Socjalistycznej*, a także wybrano Tymczasową Radę Naczelną w składzie: Jan Józef Lipski (przewodniczący), Józef Pinior (wiceprzewodniczący), Andrzej Malanowski oraz Piotr Ikonowicz (sekretarz)⁵³.

W Deklaracji usiłowano zmierzyć się z problemem postrzegania socjalizmu (jako doktryny politycznej) w społeczeństwie. Starano się pojęciu temu przywrócić przedwojenny sens. Zwracano uwagę, że władze wcale nie dążą do wprowadzania socjalistycznego programu w życie, przypominano, że masowy ruch „Solidarności” upominał się o to. Deklarowano również potrzebę walki o przestrzeganie praw człowieka i demokratyzacji systemu. Zaskakujące było stwierdzenie, że program PPS jest bliższy społecznej nauce Kościoła katolickiego niż marksizmowi⁵⁴. Podkreślono również, że PPS jest ugrupowaniem jawnym i legalnym. Stosowano tutaj podobne metody jak w 1979 r. KPN. Na gruncie prawnym starano się udowodnić, że w PRL partie polityczne nie podlegają zasadom rejestracji jak stowarzyszenia. Władze świadome, że jakiegokolwiek ustępstwo w tej kwestii spowodowałyby istny wysyp podobnych inicjatyw wydały zakaz działalności PPS. Trwała również inwigilacja członków PPS przez funkcjonariuszy SB⁵⁵.

PPS przetrwała pomimo kilku rozłamów i permanentnej inwigilacji przez SB do końca istnienia PRL. Jej działacze usiłowali również odegrać rolę z życia politycznym III RP, ale nie osiągnęli większych sukcesów.

Ustabilizowany system polityczny w PRL z pewnością nie sprzyjał inicjatywom założycielskim nowych partii. Zwłaszcza, że niedemokratyczne praktyki i siłowe zwalczanie przeciwników nie były obce komunistycznym przywódcom. System przewidywał istnienie jedynie trzech partii, z czego dwie odgrywały rolę służebną. Powstanie Konfederacji Polski Niepodległej było niejako przypadkiem i formułą partii politycznej opozycjoniści wybrali po długich rozmowach, to kolejne były już w pełni świadome.

W przypadku opisanych „partii politycznych” możemy znaleźć cechy wspólne, które pozwalają na wyciągnięcie kilku wniosków na temat funkcjonowania opozycji antysystemowej w PRL. Przede wszystkim były to małe organizacje, rzadko posiadające członków lub sympatyków na terenie całego kraju. Pomimo wprowadzania zasad demokratycznych w wewnętrznym funkcjonowaniu, z uwagi na represyjność systemu politycznego nie mogły działać transparentnie. Inwigilacja ze strony policji politycznej powodowała utajnianie struktur, niejawne kongresy, wykluczanie członków podejrzewanych o współpracę z SB. Widoczny był również brak środków

---

⁵³ Tamże, s. 434–435; AIPN, 0248/257, t. 7, Informacja dotycząca nielegalnego ugrupowania PPS, XII 1987, k. 63; S. Stefanowski, *PPS 1892-1992*, Warszawa 1992, s. 149.

⁵⁴ *Deklaracja polityczna PPS*, „Robotnik” 1987, nr 132–133.

⁵⁵ AIPN, 0248/257, t.1, Notatka dotycząca prawnej oceny założenia PPS, 26 XII 1987 r., k. 74–78; K. Dworaczek, *Polska...*, s. 435–438.

finansowych, co przekładało się bezpośrednio na ograniczone możliwości propagowania swoich programów w społeczeństwie. Czynnikiem łączącym wszystkie opozycyjne „partie polityczne” jest również fakt nikłego wpływu na scenę polityczną po przemianach politycznych roku 1989. Nawet największa z nich, Konfederacja Polski Niepodległej, nie uczestniczyła w rządach. Największym jej sukcesem było wprowadzenie w wyborach 1991 r. do Sejmu 46 posłów. Pozostałe partie do takiego pułapu się nawet nie zbliżyły, chociaż zdarzały się przypadki, że ich liderzy zajmowali znaczące stanowiska w państwie.

Bibliografia

- Anusz A., *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989. Zarys historii*, (mssps w posiadaniu autora).
- Cenckiewicz S., *Śladami bezpieki i partii. Studia–źródła–publicystyka*, Łomianki 2009.
- Draus J., *Stronnictwo Pracy w województwie rzeszowskim 1945–1946–1950: z dziejów regionalnej chadecji*, Rzeszów 1998.
- Dworaczek K., *Polska Partia Socjalistyczna*, [w:] *NSZZ „Solidarność” 1980–1990*, t. 7, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.
- Dudek, M. Gawlikowski, *Leszek Moczulski. Bez wahania*, Kraków 1993.
- Friszke A., *Opozycja polityczna w PRL 1945–1980*, Londyn 1994.
- Historia polityczna świata XX wieku 1945–2000*, red. M. Bankowicz, Kraków 2004.
- Łabędź K., *Spory wokół zagadnień programowych w publikacjach opozycji politycznej w Polsce w latach 1981–1989*, Kraków 1997.
- Mysiakowska-Muszyńska J., *Zabiegi o legalizację Stronnictwa Narodowego w kraju w latach 1945–1947*, Warszawa 2012.
- Sobolewska-Myślik K., *Partie i systemy partyjne Europy Środkowej po 1989 roku*, Kraków 1999.
- Stefaniak M., *Byliśmy przyjaciółmi. Jak szczecińska bezpieka rozpracowywała opozycję przed-sierpniową*, „Biuletyn IPN” 2009, nr 10/11.
- Szeremietiew R., *Polska Partia Niepodległościowa*, www.prawicapolska.pl/pp/24/240809.shtml,
- Waligóra G., *Romuald Szeremietiew. Opozycjonista w PAX*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2004, nr 2,
- Waligóra G., Wołk G., *Konfederacja Polski Niepodległej 1979–1989*, [w:] *NSZZ „Solidarność” 1980–1990*, t. 7, red. Ł. Kamiński, G. Waligóra, Warszawa 2010.
- „Bratniak”, pismo RMP 1980.
- „Wiadomości Polskie”, Szwecja 1980.
- „Robotnik”, pismo PPS 1987.

Functioning of the oppositional political parties in the reality of the People's Poland. Selected examples

Abstract

The article discusses the functioning of selected organizations that described themselves as political parties in the Polish People's Republic. In the introduction, it sketches the picture of "closing" the political system in Poland after World War II. It shows the initiatives aiming at reconstruction of the political parties that worked legally in the period of the Second Polish Republic and the outcome of their activities. Then, it discusses the history of the Confederation of Independent Poland, the first party since Mikołajczyk's Polish People's Party that defined itself as a political party. The next element is presentation of selected examples of initiatives undertaken during the existence of the Independent Self-governing Trade Union "Solidarity" that aimed at the creation of political parties. Then, the article discusses organizations that were created after the imposition of the martial law, such as the Polish Independence Party or the Polish Socialist Party. In all cases, the programme goals are described and the leaders of the created "parties" are presented. The article ends with a short attempt of summing up the activities of the discussed organizations and bitter ascertainment that none of them participated in the government after 1989.

Grzegorz Wołk

pracownik Biura Edukacji Publicznej Instytutu Pamięci Narodowej, doktorant w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Autor monografii *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981–1982)* (2009) oraz artykułów na temat opozycji politycznej i aparatu represji w PRL. Przygotowuje pracę doktorską na temat Konfederacji Polski Niepodległej.